

XALQARO BOZORDAGI ENG KATTA BIRLASHISH VA SOTIB OLIISH (M&A) OPERTSIYALARI BO'YICHA TAHLILI.

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
magistrature talabasi
Abduvaxidova Shaxnoza Shavkat qizi*

Birlashish va qo'shib olish sohasidan boshqa bilim sohasi yo'q bo'lsa kerakki, unda Aleksandr Poupning so'zlari dolzarbliroqdir. Amaldagi kompaniyani sotib olish yoki sotish yuridik va jismoniy shahs uchun eng murakkab bitimlardan biri hisoblanadi. Ko'pgina yirik korporatsiyalarning bosh direktorlari uchun sotib olish qarori yoki biznesni sotish, odatda, ularning faoliyatida muhim daqiqalar hisoblanadi. Kichik biznes egalariga kelsak, ular uchun o'z biznesini sotish odatda hayotda bir marta sodir bo'ladigan voqeadir. Bularning hammasi odamlar nima va qanday qilishlarini aniq tushunishlari kerak.

Ma'lumotlar shuni ko'rsatmoqdaki, jahon bozorida asosan eng katta qimmat bitimlar asosan aloqa kompaniyalari hamda IT kompaniyalariga to'g'ri kelmoqda. Quyidagi jadval ma'lumotlarida ham aynan shu kompaniyalarni tahlili keltirib o'tilgan.

Sotib oluvchi kompaniya	Maqsadli kompaniya	Bitim qiymati (milliard dollarida)	Yillar
Vodafone	Mannesmann	183,9 milliard dollar	2000 yil
Verizon	Verizon Wireless	130 milliard dollar	2013 yil
AOL	Time Warner	112 milliard dollar	2000 yil
Pfizer	Warner-Lambert	90 milliard dollar	2000 yil
AT&T	Time Warner	85,4 milliard dollar	2018 yil
AB InBev	SABMiller	79 milliard dollar	2016 yil
British American Tobacco (BAT)	Reynolds amerikalik	60,5 milliard dollar	2017 yil
Comcast	NBCUniversal	60 milliard dollar	2011 yil
Dow Chemical	DuPont	59 milliard dollar	2015 yil
Anheuser-Busch InBev	MG group	52 milliard dollar	2013 yil

4-jadval. Jahondagi eng yirik xaridlarning aniq qiymati bilan ko'rsatilgan bitimlari tahlili(mlrd, AQSh dollarida)

Manba: Muallif tomonidan www.home.treasury.gov ma'lumotlari asosida tayyorlandi.

➤ Vodafone Mannesmannni sotib olishi:

Bitim qiymati: 183,9 milliard dollar; Yili: 2000 yil

2000 yilda Vodafone Mannesmannni sotib olishi tarixdagi eng yirik xaridlardan biri bo'lgan muhim bitim bo'ldi. Ushbu sotib olish Vodafone-ga Germaniya telekommunikatsiya bozoriga kirishga va global miqyosdagi ishtirokini sezilarli darajada kengaytirishga imkon berdi. Shartnoma Vodafone kompaniyasining mobil aloqa sanoatida global yetakchiga aylanish strategik niyatidan kelib chiqqan.

➤ Verizonning Verizon Wirelesni sotib olishi:

Bitim qiymati: 130 milliard dollar; Yil: 2013 yil

2013-yilda Verizonning Verizon Wireless'dagi qolgan ulushini sotib olishi Qo'shma Shtatlardagi eng yirik simsiz telekommunikatsiya provayderlaridan birini to'liq nazorat qilish uchun muhim qadam bo'ldi. Ushbu xarid Verizonga o'zining bozordagi mavqeini mustahkamlashga, operatsiyalarni soddalashtirishga va simsiz biznesini to'liq nazorat qilishga imkon berdi, bu esa mobil aloqa xizmatlariga o'sib borayotgan talabdan foydalanish imkonini berdi.

➤ AOLning Time Warnerni sotib olishi:

Bitim qiymati: 112 milliard dollar; Yili: 2000 yil

2000 yilda AOLning Time Warner kompaniyasini sotib olishi an'anaviy mediani rivojlanayotgan internet sanoati bilan birlashtirishga qaratilgan tarixiy birlashma bo'ldi. Biroq, birlashish madaniy to'qnashuvlar, integratsiya muammolari va dot-com pufakchasining yorilishi tufayli qiyinchiliklarga duch keldi. Kelishuv oxir-oqibatda sezilarli hisobdan chiqarishga va keyinchalik Time Warner'dan AOL-ning ajralib chiqishiga olib keldi.

➤ Pfizerning Warner-Lambertni sotib olishi:

Bitim qiymati: 90 milliard dollar; Yili: 2000 yil

Pfizerning 2000 yilda Warner-Lambertni sotib olishi uning farmatsevtika portfelini mustahkamlash va asosiy mahsulotlar, jumladan Lipitor ustidan nazoratni qo'lga kiritish uchun strategik qadam bo'ldi. Ushbu xarid Pfizerga dunyodagi eng yirik farmatsevtika kompaniyalaridan biri sifatidagi mavqeini mustahkamlashga va muhim terapevtik sohalarda o'z ishtirokini kengaytirishga imkon berdi.

➤ AT&Tning Time Warnerni sotib olishi:

Bitim qiymati: 85,4 milliard dollar; Yil: 2018

AT&T kompaniyasining 2018 yilda Time Warnerni sotib olishi vertikal ravishda integratsiyalashgan media va telekommunikatsiya kompaniyasini yaratishga qaratilgan. Ushbu xarid AT&T ga Time Warner kontent aktivlarini, jumladan Warner Bros. va HBO ni tarqatish tarmog'i bilan birlashtirishga imkon berdi. Bitim bir nechta platformalarda kontentga bo'lgan talabning ortib borayotganidan foydalanish va rivojlanayotgan media landshaftida AT&T raqobatbardosh mavqeini oshirishga qaratilgan.

➤ AB InBevning SABMillerni sotib olishi:

Bitim qiymati: 79 milliard dollar; Yil: 2016 yil

AB InBevning 2016-yilda SABMiller kompaniyasini sotib olishi ichimliklar sanoatida muhim bitim bo'ldi. Ushbu xarid ikki pivo gigantini birlashtirgan dunyodagi eng yirik pivo kompaniyasini yaratdi. Shartnoma AB InBev kompaniyasiga o'zining global ta'sirini kengaytirish va SABMillerning keng tarqatish tarmog'iga va mashhur pivo brendlari portfeliga kirish imkonini berdi. Sotib olish global miqyosda pivoga o'sib borayotgan talabdan foydalanish va konsolidatsiya orqali xarajatlar sinergiyasini yaratishga qaratilgan.

➤ British American Tobacco kompaniyasining Reynolds Americanni sotib olishi:

Bitim qiymati: 60,5 milliard dollar; Yil: 2017

British American Tobacco kompaniyasining 2017 yilda Reynolds Americanni sotib olishi tamaki sanoatida sezilarli konsolidatsiyani qayd etdi. Ushbu xarid British American

Tobacco kompaniyasiga dunyodagi eng yirik tamaki kompaniyalaridan biri sifatidagi mavqeini mustahkamlashga va Qo'shma Shtatlar bozorida o'z ishtirokini kengaytirishga imkon berdi. Shartnoma Reynolds American kompaniyasining bozordagi yetakchi brendlari, tarqatish kanallari va ishlab chiqarish imkoniyatlaridan o'sish va xarajat sinergiyasini qo'lga kiritish uchun foydalanishga qaratilgan.

➤ Comcastning NBCU niversalni sotib olishi:

Bitim qiymati: 60 milliard dollar; Yil: 2011 yil

2011 yilda Comcastning NBCUniversalni sotib olishi vertikal ravishda integratsiyalashgan media va ko'ngilochar kompaniya yaratish uchun strategik qadam bo'ldi. Ushbu sotib olish Comcast-ga kabel tarqatish tarmog'ini NBCUniversal kontent aktivlari, jumladan NBC, Universal Pictures va turli kabel tarmoqlari bilan birlashtirishga imkon berdi. Bitim Comcast-ning raqobatbardosh mavqeini oshirishga qaratilgan bo'lib, keng qamrovli tarkibni taklif qilish va bir nechta platformalarda tarqatishdir.

➤ Dow Chemical kompaniyasining DuPontni sotib olishi:

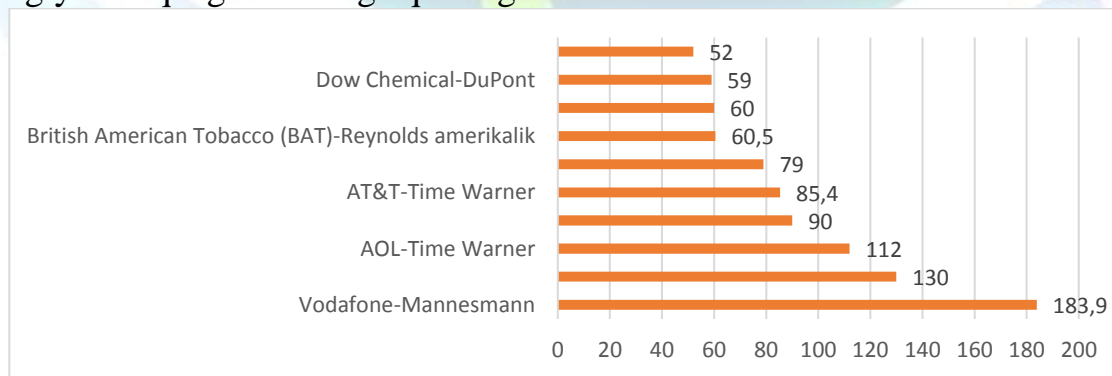
Bitim qiymati: 59 milliard dollar; Yil: 2015 yil

2015-yilda Dow Chemical kompaniyasining DuPont kompaniyasini sotib olishi kimyo sanoatida o'zgaruvchan kelishuv bo'ldi. Ushbu birlashish qishloq xo'jaligi, materialshunoslik va maxsus mahsulotlar sohalarida global liderni yaratishga qaratilgan. Bitim innovatsiyalarni rivojlantirish, xarajatlar sinergiyasiga erishish va aktsiyadorlar uchun qiymat yaratish uchun ikkala kompaniyaning bir-birini to'ldiruvchi kuchli tomonlarini birlashtirishni o'z ichiga oldi. Birlashtirilgan tashkilot DowDuPont keyinchalik uchta alohida mustaqil kompaniyani tashkil qilish uchun qayta tuzilishdan o'tdi.

➤ Anheuser-Busch InBevning Grupo Modelo-ni sotib olishi:

Bitim qiymati: 52 milliard dollar; Yil: 2013 yil

2013 yilda Anheuser-Busch InBevning Grupo Modelo kompaniyasini sotib olishi global pivo sanoatida muhim konsolidatsiya bo'ldi. Ushbu xarid Anheuser-Busch InBev kompaniyasiga dunyodagi eng yirik pivo kompaniyasi sifatidagi mavqeini mustahkamlash va Meksika va boshqa xalqaro bozorlarda o'z ishtirokini kengaytirish imkonini berdi. Shartnoma Grupo Modeloning mashhur pivo brendlaridan, jumladan Coronadan foydalanish va ishlab chiqarish va tarqatish samaradorligini oshirish orqali xarajat sinergiyasini qo'lga kiritishga qaratilgan.

1-rasm. Jahondagi eng yirik xaridlarning aniq qiymati bilan ko'rsatilgan bitimlarini yillar kesmidagi tahlili

Manba: Muallif tomonidan tahlil qilingan ma'lumotlar asosida tayyorlandi.

Yuqoridagi rasm ma'lumotlaridan kelib chiqsak, Vodofone kompaniyasi Mannesmann kompaniyasini 2000-yilda 183.9 mlrd AQSh dollarga sotib olgan hamda hozirgi kunga qadar eng qimmat harid sifatida 1-o'rinda turibdi. Bundan keyingi harid esa 2013-yilda kuzatilgan bo'lib Verizon kompaniyasi Verizon Wireless kompaniyasini 130 mlrd AQSh dollarga sotib olgan. 3-o'rinda esa AOL kompaniyasi Time Warner kompaniyasini 2000-yilda 112 mlrd AQSh dollarga sotib olib kuchli uchlikni egallab turibdi. Bundan keyingi o'rinlarda Pfizer kompaniyasi Warner-Lambert kompaniyasini 90 mlrd AQSh dollarga, AT&T kompaniyasi Time Warner kompaniyasini 85.4 mlrd AQSh dollarga, AB InBev kompaniyasi SABMiller kompaniyasini 79 mlrd AQSh dollarga, British American Tobacco (BAT) kompaniyasi Reynolds amerikalik kompaniyasini 60.5 mlrd AQSh dollarga, Comcast kompaniyasi NBCUniversal kompaniyasini 60 mlrd AQSh dollarga, Dow Chemical kompaniyasi DuPont kompaniyasini 59 mlrd AQSh dollarga, Anheuser-Busch InBev kompaniyasi MG group kompaniyasini 52 mlrd AQSh dollarga harid qilgan.

Qabul kompaniya	qiluvchi	Maqsadli kompaniya	Bitim qiymati (milliard AQSh dollarida)	Yillar
Vodafone		Mannesmann	183,9 milliard dollar	2000 yil
Glaxo Wellcome		SmitKline Beecham	\$76,0 mlrd	2000 yil
AOL		Time Warner	\$112,1 mlrd	2001 yil
Pfizer		Warner-Lambert	90,0 mlrd	2000 yil
Exxon		Mobil	85,6 milliard dollar	1999 yil
AB InBev		SABMiller	\$103,0 mlrd	2016 yil
AT&T		Time Warner	108,7 milliard dollar	2018 yil
Glencore		Xstrata	70,4 milliard dollar	2013 yil
Actavis		Allergen	70,5 milliard dollar	2015 yil
Royal Dutch Shell		BG guruhi	70,0 mlrd	2016 yil

5-jadval. Jahondagi eng yirik birlashtirishlarning aniq qiymati bilan ko'rsatilgan bitimlari tahlili(mlrd, AQSh dollarida)

Manba: Muallif tomonidan www.home.treasury.gov ma'lumotlari asosida tayyorlandi.

➤ Vodafone Mannesmannni sotib olishi:

Bitim qiymati: 183,9 milliard dollar; Yili: 2000 yil

2000 yilda Vodafone kompaniyasining Mannesmannni sotib olishi telekommunikatsiya sohasida birlashma bo'ldi. Ushbu birlashish dunyodagi eng yirik telekom kompaniyalaridan birini yaratdi. Shartnoma Vodafone kompaniyasining global o'z izini kengaytirish va o'sib borayotgan mobil aloqa bozoridan foydalanishga qaratilgan strategik niyatidan kelib chiqqan. Bu Vodafone-ga Germaniya bozoriga kirish va Mannesmannning keng infratuzilmasi va mijozlar bazasiga kirish imkonini berdi.

➤ Glaxo Wellcomening SmithKline Beecham bilan birlashishi:

Bitim qiymati: 76,0 milliard dollar; Yili: 2000 yil

2000-yilda Glaxo Wellcome va SmithKline Beechamning birlashishi dunyoning yetakchi farmatsevtika kompaniyalaridan birini yaratdi. Birlashish ikkala kompaniyaning bir-birini to'ldiruvchi kuchli tomonlarini birlashtirish, mahsulot portfelini kengaytirish va

tadqiqot va ishlanma imkoniyatlaridan foydalanishni maqsad qilgan. Birlashma birlashgan korxonaga bozordagi ishtirokini oshirishga, xarajatlar sinergiyasiga erishishga va farmatsevtika sanoatida innovatsiyalarni amalga oshirishga imkon berdi.

➤ AOLning Time Warner bilan birlashishi:

Bitim qiymati: 112,1 milliard dollar; Yil: 2001 yil

2001 yilda AOLning Time Warner bilan birlashishi an'anaviy media kompaniyasining internet giganti bilan juda kutilgan va shuhratparast kombinatsiyasi edi. Biroq, birlashish qiyinchiliklarga duch keldi, jumladan, integratsiya qiyinchiliklari va dot-com pufakchasining portlashi. Kelishuv oxir-oqibat katta moliyaviy yo'qotishlarga olib keldi va keyinchalik AOLning Time Warner dan ajralib chiqishiga olib keldi. Ushbu birlashish turli sohalar va korporativ madaniyatlarni birlashtirish bilan bog'liq murakkabliklar va xavflarni ta'kidlaydigan ogohlantiruvchi ertak bo'lib xizmat qiladi.

➤ Pfizerning Warner-Lambertni sotib olishi:

Bitim qiymati: 90,0 milliard dollar; Yili: 2000 yil

2000-yilda Pfizerning Warner-Lambertni sotib olishi asosiy farmatsevtika mahsulotlari, xususan, Lipitor blokbaster dorisi ustidan nazoratni qo'lga kiritish istagi bilan bog'liq edi. Sotib olish Pfizerga dunyodagi eng yirik farmatsevtika kompaniyalaridan biri sifatidagi mavqeini mustahkamlash va mahsulot portfelini kengaytirish imkonini berdi. Ushbu strategik qadam Pfizerning raqobatdosh ustunligini oshirish, sinergiyalarni qo'lga kiritish va tadqiqot va ishlanma imkoniyatlarini kuchaytirishga qaratilgan.

➤ Exxonning Mobil bilan birlashishi:

Bitim qiymati: 85,6 milliard dollar; Yil: 1999 yil

1999 yilda Exxonning Mobil bilan qo'shilishi butun dunyodagi eng yirik neft va gaz kompaniyalaridan biri bo'lgan ExxonMobilni yaratdi. Birlashish miqyosda iqtisodga erishish, operatsiyalarni optimallashtirish va yuqori raqobatbardosh sanoatda kompaniyalarning mavqeini mustahkamlashga qaratilgan. Ushbu birlashish energetika sektoridagi konsolidatsiya tendentsiyasini namoyish etdi va ExxonMobilga umumiy tajriba, resurslar va bozor mavjudligidan foydalanish imkonini berdi.

➤ AB InBevning SABMillerni sotib olishi:

Bitim qiymati: 103,0 milliard dollar; Yil: 2016 yil

AB InBevning 2016-yilda SABMiller kompaniyasini sotib olishi ichimliklar sanoatida muhim bitim bo'ldi. Ushbu xarid ikki pivo gigantini birlashtirgan dunyodagi eng yirik pivo kompaniyasini yaratdi. Shartnoma AB InBev kompaniyasiga o'zining global ta'sirini kengaytirish va SABMillerning keng tarqatish tarmog'iga va mashhur pivo brendlari portfeliga kirish imkonini berdi. Sotib olish global miqyosda pivoga o'sib borayotgan talabdan foydalanish va konsolidatsiya orqali xarajatlar sinergiyasini yaratishga qaratilgan.

➤ AT&Tning Time Warnerni sotib olishi:

Bitim qiymati: 108,7 milliard dollar; Yil: 2018

AT&T kompaniyasining 2018 yilda Time Warner kompaniyasini sotib olishi telekommunikatsiya va media sanoatida sezilarli konsolidatsiyani qayd etdi. Ushbu sotib olish kuchli kontent yaratish va tarqatish tarmog'iga ega bo'lgan vertikal integratsiyalashgan media va ko'ngilochar kompaniya yaratishni maqsad qilgan. Bitim AT&T'ning keng telekommunikatsiya infratuzilmasini Time Warner'ning kontent aktivlari, jumladan HBO,

CNN va Warner Bros bilan birlashtirdi. Sotib olish AT&T'ning raqobatbardosh mavqeini oshirish va raqamli kontentga o'sib borayotgan talabdan foydalanishni maqsad qilgan.

➤ Glencorening Xstratani sotib olishi:

Bitim qiymati: 70,4 milliard dollar; Yil: 2013 yil

2013-yilda Glencore kompaniyasining Xstrata-ni sotib olishi dunyodagi eng yirik tog'-kon va tovar savdo kompaniyalaridan birini yaratdi. Birlashish ikkala kompaniyaning kuchli tomonlarini, shu jumladan Glencore savdo tajribasi va Xstrata kon aktivlaridan foydalanishga qaratilgan. Bitim Glencore kompaniyasiga asosiy tovar bozorlarida o'z ishtirokini kengaytirish va ta'minot zanjirini integratsiyalashgan boshqaruv orqali operatsion sinergiyaga erishish imkonini berdi. Sotib olish global miqyosda tabiiy resurslarga ortib borayotgan talabdan foydalanishni maqsad qilgan.

➤ Actavisning Allerganni sotib olishi:

Bitim qiymati: 70,5 milliard dollar; Yil: 2015 yil

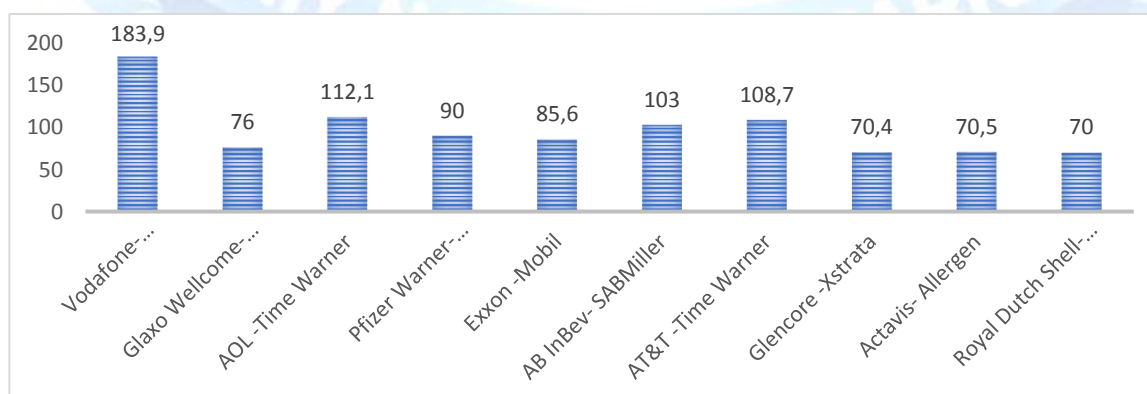
2015 yilda Actavisning Allerganni sotib olishi farmatsevtika sanoatida muhim bitim bo'ldi. Bitim turli xil mahsulotlar portfeliga ega dunyodagi eng yirik farmatsevtika kompaniyalaridan birini yaratishga qaratilgan edi. Sotib olish Actavis-ga asosiy terapevtik sohalarda o'z mavqeini mustahkamlash va global ta'sir doirasini kengaytirish imkonini berdi. Shartnoma, shuningdek, soddalashtirilgan operatsiyalar va umumiy resurslar orqali xarajatlar sinergiyasini qo'lga kiritishga qaratilgan.

➤ Royal Dutch Shell kompaniyasining BG Groupni sotib olishi:

Bitim qiymati: 70,0 milliard dollar; Yil: 2016 yil

Royal Dutch Shell kompaniyasining 2016-yilda BG Groupni sotib olishi energetika sanoatida katta konsolidatsiya bo'ldi. Ushbu xarid Shellning eng yirik suyultirilgan gaz (LNG) ishlab chiqaruvchilardan biri sifatidagi mavqeini oshirish va dengizdagi neft va gaz zaxiralarini kengaytirishga qaratilgan. Shartnoma Shellga LNG bozorida sezilarli o'sish imkoniyatlarini taqdim etdi va kompaniyaga BG Groupning qidiruv va ishlab chiqarish sohasidagi tajribasidan foydalanish imkonini berdi.

Ushbu jadvaldagi ma'lumotlar ichimliklar, telekommunikatsiya, tog'-kon sanoati, farmatsevtika va energiya kabi turli sohalardagi eng yirik va eng ta'sirli qo'shilishlarni takidlaydi. Ushbu bitimlar bozor ulushini qo'lga kiritish, yangi bozorlarga kirish, mahsulot portfelini kengaytirish istagidan kelib chiqadi. Bunday mega-birlashishlarning muvaffaqiyati samarali integratsiya strategiyalari, tartibga soluvchi tasdiqlar va o'zgaruvchan bozor dinamikasiga moslashish qobiliyatiga bog'liq.

2-rasm. Jahondagi eng yirik birlashtirishning aniq qiymati bilan ko'rsatilgan bitimlarini yillar kesmidagi tahlili

Manba: Muallif tomonidan tahlil qilingan ma'lumotlar asosida tayyorlandi.

Yuqoridagi rasm ma'lumotlaridan kelib chiqsak, Vodofone kompaniyasi Mannesmann kompaniyasini 2000-yilda 183.9 mlrd AQSh dollarga birlashgan hamda hozirgi kunga qadar eng qimmat harid sifatida 1-o'rinda turibdi. Bundan keyingi harid esa 2001-yilda kuzatilgan bo'lib AOL kompaniyasi Time Warner kompaniyasini 112.1 mlrd AQSh dollarga birlashgan hamda. 3-o'rinda esa AT&T kompaniyasi Time Warner kompaniyasini 2018-yilda 108.7 mlrd AQSh dollarga birlashgan hamda kuchli uchlikni egallab turibdi. Bundan keyingi o'rinlarda AB InBev kompaniyasi SABMiller kompaniyasi bilan 103 mlrd AQSh dollarga, Pfizer kompaniyasi Time Warner kompaniyasi bilan 90 mlrd AQSh dollarga, Exxon kompaniyasi Mobil kompaniyasi bilan 85.6 mlrd AQSh dollarga, Glaxo Wellcome kompaniyasi SmitKline Beecham kompaniyasi bilan 76 mlrd AQSh dollarga, Actavis kompaniyasi Allergen kompaniyasi bilan 70.5 mlrd AQSh dollarga, Glencore kompaniyasi Xstrata kompaniyasi bilan 70.4 mlrd AQSh dollarga, Royal Dutch Shell kompaniyasi BG group kompaniyasi bilan 70 mlrd AQSh dollarga birlashish bo'yicha shartnoma tuzgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Elmirzaev S. Korporativ moliya. Darslik . - T.: «Iqtisod- moliya», 2019 y. 364 b.
2. James Chen-Capital flows, Apr 28, 2018-<https://www.investopedia.com/terms/c/capital-flows.asp>.
3. B.Toshmurodova va boshqalar. «Korporativ moliyani boshqarishning dolzarb masalalari». Monografiya. - T.: «Iqtisod-moliya», 2017.-B. 188 b.
4. N.Tursunova. Korporativ moliyani boshqarishda moliyaviy ta'minotni samarali tashkil etish yo'llari: Monografiya/— T.: «Iktisod- moliya», 2017. - B. 150 b.
5. Elmirzaev S. Zamonaviy korporativ boshqaruv: Darslik . - T.: «Iktisod-moliya», 2019. - 416 b.
6. I.Butikov. Aksyadorlik jamiyatini qimmatli kog'ozlar chikarish hisobiga moliyalashtirish afzalliklari va kamchiliklari // Korxonani boshqarish - Toshkent 2012.- №10(64).-B-9.
7. J.Qurbonov va boshqalar. Xalkaro IPO amaliyotlari tahlili: tashkiliy xususiyatlari va institutsional investorlar ishtiroki. «Iqtisod va moliya» ilmiy jurnali. №1(137) 2021 yil. - B.57.
8. Q.Chinqulov. Respublikamizda ilk IPO hamda SPO: yutuqlar va muammolar. // «Xalqaro moliya va hisob» ilmiy elektron jurnali. № 5, oktyabr, 2019 yil. - B.12.